

jela svoju veoma plodnu interpretaciju na raznim područjima ljudskog življenja: kultura, osobito literatura, glazba, ekologija, znanost... Među 34 autora tu su N. Lohfink (Sankt Georgen, Frankfurt), J. Charlesworth (Princeton) i J. Gnilka (Sveučilište u Münchenu). Više nego u prva dva dijela zbornika ovdje je zastupljena slovenska biblijsko-kulturna tematika. Ni u tom dijelu nisu izostali Hrvati. N. Hohnjec piše na engleskom o Matiji Vlačiću Iliriku kao ocu i tvorcu moderne biblijske hermeneutike, a Stipe Botica na njemačkom o Bibliji u hrvatskoj kulturnoj tradiciji.

Zbornik završava četverostrukim Dodatkom (str. 1849–1909). Počinje višestrukim (alfabetskim, kronološkim, po kontinentima i državama raspoređenim) popisom prvih cjelovito tiskanih biblijskih prijevoda na svjetskim jezicima. Vizualno čitatelj lako zamjećuje u tom popisu da su, primjerice, naši susjedi Slovenci, koji su dobili svoj biblijski prvotisak 1584. godine, među petnaestak naroda koji su najranije imali tekst Božje riječi na svome jeziku. Nakon toga slijedi abecedni adresar autora priloga u zborniku te abecedni popis s naznakom prve stranice njihova priloga u zborniku. Dodatak završava opsežnim *Indeksom osobnih imena*. Moram priznati da sam ostao zatečen što takvo djelo nema još jedno, peto, po mome mišljenju najkorisnije, abecedno kazalo. Zbornik takve razine trebao bi imati i minuciozno predmetno, stvarno kazalo. Taj manjak doduše donekle nadoknađuje detaljni sadržaj na početku zbornika.

Pisac ovih redaka ističe na kraju sa zadovoljstvom da je impresioniran kako je organizatoru simpozija i uredniku zbornika uspjelo okupiti toliku ekipu biblijskih stručnjaka (s više od 80 studija u zborniku), od kojih su mnogi svjetska imena u biblijskoj znanosti. Organizator

se usudio prevladati jezičnu barijeru dostupnosti brojnim kvalitetnim prilozi- ma u zborniku. Tiskanjem svake studije na jednom od tri »svjetska« jezika zbornik je otvoren čitateljima bez granica, diljem svijeta. Ako su Slovenci svoj biblijski prvotisak prije više od četiri stoljeća tajno u bačvama unosili u Sloveniju, ovaj put su svoj sedmi cjeloviti biblijski prijevod obznanili cijelom svijetu ovim imponantnim međunarodnim interkonfesionalnim znanstvenim biblijskim zbornikom. Učinili su taj zbornik i našim, hrvatskim, i to ne samo hrvatskim prilozi- ma. Iskrene čestitke našim susjedima za oba povezana kulturna događaja: na njihovu novom biblijskom prijevodu i njegovu popratnom biblijskom znanstvenom zborniku!

Pero VIDOVIĆ

Valentin POZAIĆ, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, FTI Biblioteka Bioetika, knjiga 7., Zagreb 1998.

Pisac ovog vrijednog sveska je o. Valentin Pozaić, moralist, bioetičar, profesor na *Teološkom studiju Filozofsko-teološkog instituta DI* u Zagrebu, koji radi kao podružnica *Papinskog sveučilišta Gregoriana* u Rimu. O. Valentin Pozaić je generalni asistent katoličkih udruga liječnika Europe. U ovom svesku autor interdisciplinarnim pristupom, služeći se plodovima biologije, medicine, sociologije, psihologije, prava, ekologije, filozofije i teologije, obavještava i stručno obrađuje razna pitanja iz bioetike. Raspravlja o pitanju »fabriciranja« čovjeka, o kriterijima za njegovo rješavanje te o dvjema vrstama genetike. Upozoruje da kloniranje čovjeka uza se veže mnogobrojna pitanja, primjerice, pitanje kopije ili replike, nabraja što kloniranje na biološkoj razini znači za rast, razvoj,

zdravlje, neplodnost, starenje novog organizma, a što na humanoj razini za smještanje klona na listu klasične povelje ljudskih prava do konkretnog smještaja u ljudsko društvo s psihološkim implikacijama različitih vrsta. U okviru moderne medicine autor promatra i današnje farmaceutsko umijeće (ljekarstvo). Da bi tvornice lijekova gospodarski opstale, moraju poslovati po zakonima slobodnog tržišta, ali isto tako da bi bile uistinu industrije zdravstvenog umijeća, moraju biti usmjerene na boljitak čovječjeg zdravlja, ne samo tjelesnog nego i moralnog. U njihovoj proizvodnji nastaju mnogobrojni problematična istraživanja i eksperimentiranja s novim lijekovima, bilo na životinjama, bilo na čovjeku. Nije isto eksperimentirati na čovjeku ili s čovjekom. Ovo posljednje se zove manipulacija s čovjekom. Čovjek je kao osoba neprijeporno najveća vrijednost i mjera svake vrijednosti koja postoji na zemlji, a ni zanimanje ljudske zajednice nije izvan prosudbe, kad se radi o proizvodnji lijekova. Ljekarne nisu obične prodavaonice, više nalikuju ispovjedaonici kao ljekarni za zdravlje duše. Dajući lijekove, ljekarnik se ne može odreći svoje savjesti u ime zakona tržišta ili u ime eventualnih popustljivih zakonodavstava.

O. Valentin Požaić nam povijesnom pojavom, ulogom, sastavom i zadaćom bioetičkih povjerenstava pruža zaokružen uvid u njihovu opravdanost i svrhovitost u modernom zdravstvu, koje djeluje u atmosferi pluralističkih svjetonazora. Autor ih ocjenjuje novim povoljnim korakom na putu porasta etičke svijesti općenito i etičkog odgoja, ne samo djelatnika u zdravstvu nego ljudi uopće. Bioetička povjerenstva, doduše, potihom ali stvarno bude i oblikuju etički mentalitet pojedinaca i ustanova. Sastavljena od ljudi različitih svjetonazora ne mogu, doduše, dati mjerodavno etičko rješenje slučajeva

koje proučavaju, ali predstavljaju snimku mogućih postojećih mišljenja o njima i mogu dati barem neke smjernice. Uloga vjernika-katolika u tim povjerenstvima je vrlo delikatna, ali, razborito izvođena, i vrlo korisna.

U svjetlu razuma i vjere, autor razlaže da život i zdravlje treba čuvati, da narušeno zdravlje treba natrag uspostaviti, ali se odmah javlja pitanje koliko i kojim sredstvima. Predmet medicine, koja pomaže povratku zdravlja jest čovjek, a ne njegova bolest. Zamjenom toga može postati prokletstvom, terorom čovječanstva. A priori se može reći da se u medicini ne može primjenjivati i etički, sve ono što se može tehnički. Za postizanje etičnosti u pojedinim teškim slučajevima treba razlikovati dio tijela i njegovu cjelinu, redovita i izvanredna sredstva. U posljednje se vrijeme ovo posljednje razlikovanje nadopunjuje razdiobom sredstava na proporcionalna i neproporcionalna, dok elektivna-imperativna, fakultativna-obligatna razdioba sredstava nije uspjela zadobiti opće priznanje i povjerenje u svrhu razabiranja etičnosti stanovitih zdravstvenih zahvata. Autor ističe, i kad bolesnik nije izlječiv, još uvijek je liječiv ljudskom nazočnošću, solidarnošću, pažnjom i ljubavlju. Služenje pak načelom čina s dvostrukim učinkom u medicini je donekle habitualno: *pharmakon* znači i lijek i otrov, a uputa za lijek redovito uz indikacije donosi i kontraindikacije. Moralni integritet pojedinca, a to znači podudarnost nazora, uvjerenja i djelovanja ima prednost pred fizičkim integritetom, čak i pred fizičkom egzistencijom, što za sobom povlači zahtjev da se bez bolesnikove privole ne može izvršiti zdravstveni zahvat. Ali i liječnik ima pravo priziva na svoju savjest.

Poslije tog izlaganja o načelima etičnosti u medicini, o. Požaić zdravstvenom osoblju doziva u pamet načelo:

*Salus patientis suprema lex esto*, najvažnija će mi briga biti zdravlje mojeg bolesnika. Slobodno pak tržište zdravstvu dosad u nas ne pogoduje. U okolnostima u kojima mi živimo i kako materijalno živimo niti zdravstveno osoblje ne može biti neosjetljivo na zaradu. Ako se pak ističu europski kriteriji za zdravstvene strukture, trebalo bi osigurati i europski standard ili blagostanje. Međutim gdje su domovi sa stacionarima, gdje dostupne cijene, a hospicija u Hrvatskoj uopće nema?

U svezi s hospicijima autor nam stavlja pred oči za otrežnjenje tešku izjavu, s odgovornošću izrečenu na jednoj konferenciji: »Ovaj naraštaj ne može umrijeti na razini ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, ne može umrijeti jer nikome do toga nije stalo.« Teška optužba obitelji, teška optužba društva, teška optužba Crkve. Takve i slične optužbe rodile su na raznim stranama svijeta, osobito u Zapadnoj Europi i SAD-u, na stotine hospicija, ne kao modu i plod trenutačnog oduševljenja nego kao pravi odgovor na potrebe ljudskog dostojanstva i ljudskih prava. Nobelova nagrada g. 1979. dodijeljena Majci Tereziji bila je nagrada i za njezin rad s umirućima. Majka Terezija samo je jedna od onih koji su se već od Srednjeg vijeka bavili skrblju za umiruće ili unesrećene ili neizlječive.

Autor nam donosi kraći zanimljiv historijat hospicija za takve potrebne, kojih su izjave katkada potresne: Nisam znao što znači živjeti, dok nisam došao ovdje umrijeti. Trag hospicija u nas je kod sestara Majke Terezije u Zgrebu. Nadahnuće i filozofija hospicija izmilila je iz sućuti i solidarnosti s teškim patnicima i umirućima. Moderna medicina kao da pred takvima nemoćna stane. Hospicij ih prihvaća razvijajući tehniku ublaživanja boli, palijativnu medicinu i trajnu njegu, koju je nemoguće razvijati u modernim bolnicama.

Hospicijima treba zahvaliti radikalno mijenjanje raspoloženja o dočekivanju smrti u njegovanih, iako ne u stopostotnim slučajevima. Bolesnici znaju da su im sve informacije o njihovom stanju dostupne, da ih osoblje neće do kraja napustiti, žive kao u naručju obitelji. Znaju da će im osobne potrebe, tjelesne, psihološke, društvene i duhovne biti zadovoljene. Mali hospiciji imaju 12–25, a veliki 40–60 bolesnika. Smješteni su u blizini velikih bolnica. Hospicij ne bi bio skuplji od bolnice.

U filozofiji pokreta hospicija umiranja i smrt smatraju se prirodnim dijelom ljudskog života koji moraju biti odživljeni u skladu s dostojanstvom ljudske osobe, isključujući, dakako, eutanaziju. Godine 1994. osnovano je Hrvatsko društvo za hospicij/palijativnu skrb sa svrhom da ostvari hospicij i u Hrvatskoj.

Tri su životna čvorišta u kojima je etika kao čovjekova spasiteljica u službi njegova života teško raspoznatljiva: To su pobačaj, eutanazija i smrtna kazna. Iako je o tim pitanjima mnogo pisano, autorov prilog toj problematici je dragocjen, o čemu se možemo uvjeriti letimično čitajući samo podnaslove poglavlja o tim problemima: Srce drame, Zapovijed života, Rasprava o pobačaju, Dostojanstvo ljudskog života, Vrste pobačaja, Terapijski pobačaj, Eugenički pobačaj, Dva osobita slučaja, Za ili protiv života, Majka–otac, Privatna stvar, Zakon, Izmislili su, Nedovršena rasprava o eutanaziji, Doživljaj života i umiranja, Pojmovno određenje, Zakon, Smrtna kazna, Povodi rasprave. Na kraju autor nam donosi poglavlja o humanizaciji medicine, o liku kršćanskog liječnika i poruku enciklike: *Evangelium vitae*.

Samo vrhunsko znanje, vrhunska stručnost i vrhunska kršćanska krjepost danas mogu predstavljati prinos katoličkog liječnika humanizaciji moderne medicine. Zadaća za koju se isplati

živjeti. U to je sažet i idealan lik ne samo katoličkog liječnika nego i liječnika uopće. Kraći pak sažetak enciklike pape Ivana–Pavla II. kruni ovo djelo bogato svježim aktualnim sadržajem.

U tekstu nema dosadnog razlaganja »bez kraja i konca«, niti pričica što misli ovaj što misli onaj. Tekst se služi informacijom, ali nije samo informativan nego je informacija u službi postavljanja problema i njegova rješenja. Nema čestih, a pogotovu nema isključivih priziva na stare autore. Ako upotrebljava stara vječna načela, kratko ih obrazlaže i čini transparentnima tako da ih čini mladima, suvremenima, pristalima za rješavanje modernih pojava na polju medicine. To je neizravna potvrda aristotelovsko–skolastičke metafizike, to je unošenja prijatnog svjetla u tamu bolnih pojava izloženih po bolnicama i drugim mjestima bolovanja. Jednom riječju: izlaganje prožimlje jasnoća i čvrstoća katoličkih etičkih načela u njihovoj primjeni na suvremene izazove modernih medicinskih znanosti.

Kome je ovaj svezak Biblioteke bioetike FTI–a namijenjen? U prvom redu čuvarima zdravlja, zdravstvenom osoblju i njihovu pomlatku – studentima medicine i medicinskih učilišta kao njihov *Vademecum*, zatim svećenicima, ispovjednicima i njihovu pomlatku studentima teologije kao pomoćna literatura, te napokon katoliku vjerniku djelatniku u društvenom ili političkom životu kao i ostalim katoličkim intelektualcima.

Na kraju neka mi bude slobodno reći što sam mislio dok sam ovo pisao. O. Valentin Pozaić je u ustanovi u kojoj radi osnovao biblioteku za bioetiku, a i sâm se kao moralist posebno posvetio bioetici. Trebali bi se tako i ostali moralisti po teološkim učilištima u Rijeci, Splitu, Đakovu, Zagrebu posebno posvetiti etici jedne od grana moderne ljudske djelatnosti: ekonomije (ekonomika), aktualnog zakonodavstva (lega-

loetika), slobodnog tržišta ili trgovanja (libero–merkatoetika), bankarstva (bankoetika), socioetika, itd. (Nazivi nisu važni!) Kad bi se to ostvarilo, bez sumnje bi slijedili zajednički sastanci na kojima bi se raspravljalo o različitim problemima o kojima je ovdje riječ, a nadasve izmjene kraćih tečajeva na učilištima o specijalnim etičkim pitanjima, primjerice, profesora iz Splita u Zagrebu, onoga iz Đakova u Rijeci, itd. Autora prikazane knjige *Papinsko Sveučilište Gregoriana u Rimu*, primjerice, svake godine pozove da održi tečaj iz bioetike. – Molim mlađe kolege da oprostite ovo moje napisano privatno razmišljanje.

Rudolf BRAJČIĆ

Josip JAKŠIĆ, *Pravednik živi od vjere*, HKD Sv. Jeronima, Zagreb, 1998., str. 77.

Autor ove knjižice je predstojnik *Katehetskog ureda Zagrebačke nadbiskupije*. Budući da je i sam bio angažiran u katehetsko–pastoralnom radu, osjetio je potrebu da se treba i intelektualno pozabaviti ovom problematikom. Magistrirao je iz pastoralne teologije na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu* u Zagrebu s temom *Liturgija – kateheza za naš prostor i vrijeme*. Teološku izobrazbu upotpunio je disertacijom *Lik Isusa Krista u našim novijim katekizmima (1969–1979)*. Objavio je biblijsko–liturgijske kateheze kao pomoć vjeroučiteljima i roditeljima za odgoj djece u vjeri, naslovljene *Bog je s nama*. Isti naslov nosi i *Priručnik za prvu godinu vjeronauka*. Autor je brojnih članaka i tribina kako stoji napisano na poleđini ove knjižice.

Ova je knjižica kratak prikaz kršćanske vjere za odrasle. Suočeni, s jedne strane, s činjenicom da se priličan broj odraslih zanima za vjeru i tu vjeru žele